

MATOŠEVA RODOLJUBNA POEZIJA - KREATIVNA SINTEZA TRADICIJE I MODERNIZMA

MLADEN DORKIN
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 886.2.09 MATOŠ, A. G.
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

Primljeno
: 1996-10-09
Received

Matoš je u svojoj rodoljubnoj poeziji dao sintezu hrvatskog i francuskog duha, složenošću doživljaja i svojim stilom stvaralački je potvrdio svoja načela o simbolizmu i artizmu; svoju poetiku suglasja, glazbe, boje vokala, doživljavajući stvarnost hrvatsku u baresovskim idejnim okvirima, ali u skladu sa svojim nervom i temperamentom. Motivima i raspoloženjima ostaje duboko nacionalan, a svojim nastojanjima da se koristi poetikom europskog fin de sièclea potvrđuje se kao Europejac. U radu autor obrađuje Matoševu rodoljubnu poeziju, pokazujući koliko je ona neobičan spoj tradicije i modernizma, pri čemu rodoljubna nota, dominantna u rodoljubnoj lirici XIX. stoljeća, biva oplemenjena i univerzalizirana istančanim senzibilitetom Matoša Europejca.

Matoševa rodoljubna lirika rađa se iz njegovih domoljubnih preokupacija po kojima je domovina simbol duše narodne i jedina dužnost čovjeka, izvor energije i titanske opomene, izvor poleta i djelovanja, moralni zakon čovjeka, pa za njezinu političku slobodu i moralnu duhovnu ljepotu čovjek treba da i život žrtvuje. Romantik dušom i svojim boerskim životnim stradanjem i lutanjem, on je žalost domovine svoje bolje osjetio nego njegovi suvremenici, zbog nje lutao, stradao i stvarao, s mržnjom u srcu je napuštao i s čežnjom prognanika joj se vraćao. Postao je pojam

njezinih vedrina i gorčina, zvono njezinih pobuna i glas pouka i poruka, blagih angelusa i toplih molitava, prvi moderni pejzažist u hrvatskoj književnosti, potresno romantični trubadur njezine prošlosti i neobuzdani kritik njezine sadašnjosti, slavitelj nacionalne energije i zagovornik moralne ljepote i čistoće; i pjesnik jezovitih, fantastičnih vizija, vješala i krika, u kojima simbolika poprima težinu historije, a prezir prema domaćim izdajicama, bijedama i kukavicama infernalno danteovsku notu. Jest, njegov protest protiv ropstva kao kategorije nemoralnog i nenormalnog, kad su u pitanju čovjek i narod, poprima mažuranićevsko povijesnu dimenziju u kontekstu naših balkanskih i europskih prilika, njegov nemir nastavlja kontinuitet Kranjčevićevih uzbuđenja i trzaja da bi se krležijanski prenio preko čuvene "More" na generacije hrvatskih pjesnika između dva rata. Tako je Matoš svojom rodoljubnom poezijom, a bogme i svojom feljtonsko-kritičarskom prozom, nastavljač najslobodarskije tradicije hrvatske knjige. Zahvaljujući svojoj životnoj sudbini prognanika i usamljenika Matoš je u svojoj patriotskoj poeziji dao sintezu hrvatskog i francuskog duha, složenosti doživljaja i svojim stilom stvaralački potvrdio svoja načela o simbolizmu i artizmu, bodlerovsku poetiku suglasja, glazbe, boje vokala, doživljavajući stvarnost hrvatsku u baresovskim idejnim okvirima, ali svojim nervom i temperamentom. Vjerovao je u dublji smisao života, u tajne i sigurne veze što postoje između svega živoga i neživoga, materijalnog i apstraktnog, individualnog i kolektivnog, efemernog i vječnog, čulnog i duhovnog, što najpotpunije odgovara Matoševoj simbolističkoj poetici, pa analogno tome i u duboku vezu između čovjeka i kozmosa, čovjeka i rođene mu zemlje.

"Zato je hrvatski predio, hrvatski pejzaž isto tako važan moment kao i hrvatski narod i hrvatska prošlost. Hrvatska okolica je najbolja škola patriotizma. Pejzaž nije samo vidljiva naša veza sa misterijom skladnog svemira, nego i vidljivi oblik stalnog djelovanja primitivne, prvobitne hrvatske duše na našu. Ako nam je duša rezultat dojmova, ako su ti dojmovi većinom hrvatski zvuci i hrvatske slike, slike krajeva hrvatskih, duša je naša kao ovo drveće i voće rezultat hrvatskog pejzaža"¹

"Priroda nije samo kompleks sila, nego i slika, simbol, duša, u našem slučaju duša hrvatska. Dojam okolice nije samo naučan, nego estetičan i moralan, stvarajući našu volju i djelujući na našu aktivnost. Hrvatski pejzaž je ponajglavniji izvor hrvatske energije i

---

¹ "Iz Samobora", SD, IV, 99.

među preporoditeljima osjećaše to sa Vrazom naj snažnije Mihanović i Demeter"²

U ljepoti hrvatskog pejzaža otkriva poput Vraza i Šenoe "divotu primitivne duše hrvatske", u djelima praotaca i otaca energiju "drevnih heroizama i poticaj za akciju". Vjerovao je poput Baudelairea da put čovjeka vodi kroz same simbole, a duh pjesnički je taj koji treba da ih osjeti, otkrije, odgonetne, dešifrira i sugerira, uhvati njihovu harmonijsku magiju i misaonu vezu, onaj treptaj što sve sudbinski veže u jedinstvenu cjelinu, sintezu, univerzum, pa u skladu te poetike hrvatski čovjek treba da osmisli svoje postojanje u stvaralačkom dodiru s hrvatskom zemljom, poezijom njezinog pejzaža i heroizmom njezine prošlosti, razmišlja Matoš u himničkom prikazu "Lijepa naša domovina", dešifrirajući nijemi jezik rodene zemlje i otkrivajući vječitu vezu i harmoniju između čovjeka i krajolika.

"... i opet sam u klasičnom, kao Zagorje i Gorski Kotar nesrećnom i divnom hrvatskom kraju, u okolici uskočke nepravde i pogibije Petra Zrinskog i Katarine, banice svijetle i pobožne. Ova magla je tamjan, a ove kršne šumske gore su oltari. Ovaj potok, purpuran u svjetlu sutonskog sunca, ovaj potok je krv što nekorisno teče iz ove stare rane što se zove Hrvatska. Ova kukavica što kuka dolje u šumi, ova kukavica je glas ove seljanke što kuka za živim i ujedno mrtvim svojim vojnom u Americi. Ova gusjenica je pohlepni, bezdušni tuđinac što se ušuljao i potajno oglodao šume i naše voćnjake. Ovaj ćuk noću kobi nevolju ove zemlje i ovog prokletog plemena kao 'genius patriae'. Ova žuč što mi u tom paradizu poput zelena otrova suši slinu, steže jezik, grlo i srce, te mi je od jada i čemera mučno kao od zelene žabokrečine, dolazi s vjetrom, dolazi na blagim, na bjelkastim putovima mjesečine 'per amice silentia Lunae', s podrtna Ozlja, iz žumberačke, u Hranilovićevim idilama opjevane sirotinje..."³ Itd! Itd!

Ili u pjesmi:

Živa zvijezda s vedrog neba, ševa,
Trūnī biser pjesme prašnim putima,
Žito šušti, bijeli oblak snijeva,
Kukci zuje među cvijetima žutima.

² Isto, str. 101.

³ "Ladanjske večeri", SD, V, 196.

Hrvatska, oj to su tvoji glasi,
 Čežnje tudinskoga moga stradanja:
 Tudi vjetar ledio mi vlasi,
 Sad ih mrsi cjelov tvoga ladanja!
 ("U travi")

Teško bi bilo u okviru ovog izlaganja progovoriti o svakoj Matoševoj rodoljubnoj pjesmi, ali je činjenica da sve one izviru iz jedinstvenog doživljaja tragične hrvatske stvarnosti i njegovih pogleda na tu stvarnost, pa primjereno toj istini i simbolika mu je određena tragičnim i teškim doživljajem kobi hrvatske. Hrvatska kao žena i kao majka kojoj su "sve sjede vlasi", kako bi rekao pjesnik Dobriša Cesarić, životna je preokupacija Antuna Gustava Matoša. "Domovina je žena, domovina je majka", simbolički naglašava pjesnik na stranicama svojih feljtona i putopisa. Ona je u liku žene simbolizirana i u potresnoj noveli "Kip domovine leta 188*", pa je, eto, susrećemo i u pjesmi "1909", i opet kao ženu i majku, u ladanjskom skutu, njemu drago, i poznato biće, ali sada na stratištu, na vješalima, simbolima stoljetnog stradanja hrvatskog naroda, dok njezino ime rođeni sin briše za volju tuđinca.

Jer Hrvatsku mi moju objesiše,
 ko lopova, dok njeno ime briše,
 Za volju ne znam kome, žbir u uzama!

Ta stravična vizija vješala i stratišta, crne zločinačke jame, obješene mu Kroacije, taj "ružan san" što se pojavio poslije dugočasnih Matoševih razmišljanja "o Krapini, o Khuenu i g. 1903, o nedalekoj Lepoglavi i o ovoj lijepoj zemlji",⁴ ta stravična vizija oslobođena je svake romantike, emotivnog i jezičnog balasta, patosa, retorike, deklamacije, elemenata toliko karakterističnih za rodoljubnu liriku sve do pojave Kranjčevića i Matoša. To je nepomućena spoznaja stvarnosti, jeziva u kristalnoj čistoći doživljaja i izraza, fakturom stiha i ritma kao iz kamena isklesana, a krikom pjesnika i požrtvovnošću njegovom do suza dirljiva i ganutljiva. Ako je istina da samo velikim pjesnicima polazi za rukom da u malo riječi izraze "sve", onda je Matoš "1909" potvrdio tu staru tvrdnju. "U toj pjesmi", kaže Marijan Matković, "u njenom ritmu, u izmjenjivanju slika, u balansiranju između sna i jave, u evociranju majčinskih očiju, u čitavoj arhitekturi soneta: čitav je Matoš kakav je htio da bude i kakav bijaše".⁵

⁴ Gaj (Prigodom proslave u Krapini njegove stogodišnjice rođenja), SD, VI, 131.

⁵ Marijan Matković, "Lirika A. G. Matoša", Republika, VI, 1950, br. 2-3, str. 141.

Lični doživljaj domovine kao osobne sudbine, simbolska slika, originalna i matoševski prepoznatljiva i britka, misaona i emotivna atmosfera što se rodila iz "ružnog sna", stravične i mračne vizije stratišta, prepletanje sna i jave, raspon raspoloženja i ritma, izraz konkretiziran kroz pjesnikova čula, stradanje i ljubav, parnasovsko-simbolistička dimenzija sonetne strukture, sve je to novo u hrvatskoj rodoljubnoj poeziji i do Matoševe pojave nepoznato, sve mu to daje posebno i izdvojeno mjesto u razvoju naše rodoljubne lirike uopće.

I u pjesmi "Pri svetom kralju" javlja se žena - majka kao simbol Hrvatske, ali u ovoj pjesmi ne pod vješalima, nego u katedrali Sv. Stjepana, i to "s teškim križem cijele jedne nacije", njezinim nevoljama, mukama i stradanjima.

U katedralu, kad su teške noći,
Na banov grob zna neka žena doći
S teškim križem cijele jedne nacije,

A kip joj veli: Majko, audiant reges:
Regnum regno non praescribit leges,
I dok je srca, bit će i Kroacije!

Pjesma je sva u znaku onih Matoševih nastojanja da se prošlost prihvati kao kompenzacija za tragičnu stvarnost, pa je prošlost trebala pružiti utjehu i vjeru u budućnost. Kao i čitavo mu djelo, i ta je pjesma sastavni dio njegove poetike koju je Matoš gradio na Barrèsovima. Prošlost nije mrtva, nego učiteljica života, izvor nacionalne energije, sanje i nade, pouka i poruka, svojim povijesnim zdanjima i junačkim činima živi simbol "kontinuiteta narodne vitalnosti", lekcija i putokaz budućnosti narodne, kao hrvatski pejzaž "knjiga žarkog rodoljublja", ljubavi i ideala, škola patriotizma, izvor inspiracije, orlovskih zanosa misli, kao u pjesmi "Gnijezdo bez sokola". Jednim potezom pera, sintetički zgusnuto i disciplinirano, stvaralački nadahnuto izražena je unutarnja slika i mistika znamenitog povijesnog zdanja. Tajanstveni prizor iznad visokih svodova, tajanstvena atmosfera, lirski motivi simbolski naglašeni, govor nijemih stvari: oslikani prozor, uz modri miris tamjana, satkan od svjetla i sjene, boja, preljeva, likova, ornamenata... priča gotski san; razigravaju se asocijacije na predlošku jednog detalja u povijesnim tajnama i silama ispunjenog zdanja. Pod Matoševim perom povijest prestaje biti temom rimovanih, retoričkih parola, bučnih stihova, patetike i dekorativne romantike; kod Matoša se povijesni motivi preobražavaju u sliku, problem prerasta u simbol, estetski realitet, koji ni po čemu, kad je riječ o tajni Matoševe riječi, ne podsjeća na retoričke strukture rodoljubnog stihotvorstva njegovih

prethodnika. Matoševa je vizija i doživljajem i izrazom originalna, individualna, neponovljivo stvaralačka, ona uz vanjsku strukturu nosi u sebi unutarnju sliku koja ima svoju psihološku, moralnu i idejnu dubinu i povijesnu težinu u kontekstu naših hrvatskih i balkanskih stoljeća u kojima se rodoljubna riječ javlja "kao najviša egzistencijalna humanistička inspiracija". Pjesma je nabijena simbolikom, puna je mistične i tajanstvene atmosfere noćnog štimunga, mutnog i bremenitog vremena, ali u svom jezgru nosi nepomućeni sjaj jednog junačnog čina i lika, Bakač bana, "heroja sisačkog sloma", koji i u ništavnoj suvremenosti nosi snagu lekcije, vjere i utjehe. To je jedna od onih teških Matoševih pjesama koje se rađaju iz njegovog najdubljeg poštovanja prema velikim ljudima pera i djela, herojima, iznimnim karakterima, rijetkim odabranicima i zbog toga tragičnim usamljenicima, ali zato simbolima života, energije, i moralne ljepote, dostojanstva i slobode. "Čovjek može da bude naposljetku i simbol", piše Matoš, "ako prezentira kakve vječne, neminovne sile, sudbinu". Iz takvog osjećanja rađa se i pjesma "Epitaf bez trofeja", pjesma čija je riječ teška poput granita, muški gorka, grčevita i bolna; natopljena prezirom slobodnog europskog građanina i prijekorom vatrenog rodoljuba i slobodnog hrvatskog književnika koji nije poznavao kompromise kad su u pitanju ideali Ljepote i Domovine, čovjeka koji je i sam stradao u zatvorenim i duhovno zatrovanim okvirima hrvatske krčme i koji je za svoju patnju mogao reći:

O, za ovu patnju nema - nema jamba,
Ova tragedija nema ditiramba!

I u divnoj pjesmi "Gnijezdo bez sokola" matoševski toplo, prepoznatljivo i neponovljivo živi i diše rodoljubna riječ pjesnička. Ima u toj pjesmi slojevitosti koje bitno karakteriziraju njegovu poeziju i govore o nastojanjima pjesnika da suglasjima i simbolima izrazi vjekove, i to leksikom koji nosi u sebi psihološku, socijalnu, kulturnu i političku dimenziju prošlih vremena, i opet kroz pjesnikov drhtaj suvremenog nespokojstva, nerva i temperamenta. Simbolički doživljaj Griča, atmosfera prošlih vremena, gornjogradski starinski ugođaj izazvan probranim riječima i arhaizmima, simboličko - asocijativna i psihološka snaga poetskog izričaja, reminiscencije na velike, ali tragične karaktere prošlosti, intimna saživljenost s historijskim ambijentom, sposobnost pjesnika da živi životom povijesnih tragika i bolova - nacionalnih, kulturnih, socijalnih, kult prošlosti i heroizma i uz taj kult vezane poruke i pouke suvremenicima, borbeni romantik koji u prošlosti nalazi i otkriva "optimističko djelo za budućnost",

Za orlom, strofo! Tu je odžak Zrinjskih,
 U gradu tom je vilovo Lisinski,
 U gradu tom je susto Vraz i Gaj,

pa uz to još čvrsta sonetna struktura određena težinom predmeta i težinom doživljaja, jampska intonacija i teški trohejski ritam jedanaesterca - sve to, i još više od toga, može se doživjeti i otkriti u pjesmi "Gnijezdo bez sokola", sve to daje originalni i individualni karakter Matoševoj rodoljubnoj poeziji. Ljepotu te pjesme Vlatko Pavletić otkriva u stvaralački sretno ostvorenoj historijskoj patini; "... zaista nije lako sagraditi lijepu novu građevinu", piše Vlatko Pavletić, "a da ona od dana završetka na neupućene gledaoce ostavlja dojam kao da pripada davno prošlim vremenima".⁶ U pjesniku "*jeca sjena*" starih dvórah, u sebi nosi "*Gospe staromodnu priču*" i "*Sviječú gorkih Mórāh*", ali i preporodnu pjesmu grabancijašku, zvona - simbol buđenja, pobune, prkosa; "*krv Ilirah*" i "*Mate Gubca*" suza, "ta žuhka suza, slatka kao kaj" - dva su motivacijska simbola ove teške pjesme koji pokreću Matoševu nadahuće za orlom pticom - znakom slobode, toliko potrebne i Matoševu vremenu i njegovu pokoljenju. Podrtan je kontinuitet kobnog trajanja i stradanja od Gubca i Zrinjskih preko Vraza i Gaja do suvremenih bolova i rana, a sve je to izraženo i tematski i stilski snagom simbola. Tako se stopila u jedinstvenu pjesničku riječ sudbina pjesnika i sudbina naroda, i to kroz izraz koji je u isto vrijeme moderan i arhaičan, matoševski subjektivan i sugestivan, povijesno funkcionalan, jampski težak kao priča pjesnika i povijest naroda, ritmički sinhroniziran kroz teške jedanaesterce koji su čvrsti i postojani u svom trohejskom metru poput patnje puka na čijem nebu čita "očajanja znak", kako pjeva u pjesmi "Čuvar".

Vjeran svojoj patnji i svojoj zemlji, Matoš je i u pjesmi "Čuvar" duboko ličan u doživljavanju i proživljavanju njezine nesreće; potresna subjektivna ispovijest, mračna bodlerovska atmosfera, teške spoznaje o sudbini domovine, sarkastička slika prilika, simbolički naglašeni motivi i uz njih vezana ružna spoznaja da u rodu nitko nije više jak:

"Ugasio se davno svaki sjaj
 Na praznom nebu očajanja znak",

"vile ostaviše gaj", "oltari pusti kunu jalov maj", sve je to u znaku novog, osobnog i neponovljivog poetskog govorenja, sve to govori da je

⁶ Vlatko Pavletić, *Kako čitati poeziju*, ŠK, Zagreb, 1988, str. 265.

Matoš pjesnik novih izražajnih i stilskih vrijednosti ne samo u kontekstu hrvatske rodoljubne pjesme do njegove pojave nego i u kontekstu rodoljubne lirike hrvatske moderne. Osjećaj tjeskobe, strave, mračne crne slutnje svopće propasti izbija iz spomenute pjesme; život se pretvorio u crnu, jezovitu, nijemu noć; u čovjeku i izvan njega "zijeva vampir mrak", a u tom sveopćem padu čovjeka i nacije, grube izdaje, tek čuvar - pas ostao je dosljedan svome zadatku, budan glas što "brani sveti prag", "na lopovića pazeć podli trag", i tako postao simbol vjernosti i dostojanstva, poštenja, otpora, hrabrosti; koliko i gorčine i sarkastične oštine na licemjerstvo i kukavičluk vremena koje je vapilo za jakim, snažnim karakterima, a rodilo je slabiće i nesposobnjake, ljude bez ideala koji nisu spremni na umiranje i žrtve. I "Stara pjesma" izvire iz istih društvenih prilika, iste idejne spoznaje, mračne atmosfere, uske varoši, što podrezuje misao, ruši snove i zanose; glupe perspektive, beskičmenjaštva i kukavičluka vremena koje nije doraslo i dozrelo da shvati vrijednosti duha i srca. Koliko očaja i kletva u onome *O* što se učestalo javlja u prvoj strofi: "O, ta uska varoš, O, ti uski ljudi, O, taj puk što dnevno veći slijepac biva...", koliko mržnje i prezira u podcrtanim i ponovljenim atributima: *uska* varoš, *uski* ljudi, *šuplje* glave, *šuplje* grudi, "Pa ta svakidašnja glupa perspektiva!" Koliko gorčine u postavljenim pitanjima:

Čemu iskren razum koji zdravo sudi,
 Čemu polet duše i srce koje sniva,
 Čemu žar, slobodu i pravdu koja žudi,
 Usred kukavica čemu krepost diva?

Matoš je dosljedan simbolist. Zaljubljen u potlačenu Hrvatsku, sudbinski vezan uz nju krvlju i patnjom, uz njene nevolje i nesreće, noseći se osjećajem usamljenosti, ali i gordosti što može biti jedan od onih karakternih i energičnih odabranika koji se ne predaju pred sverazornom stvarnošću, određen tragikom jednog malog naroda koji je vjekovima stradao ispod vješala, Matoš je simbolikom svojom ljudski i stvaralački uznemireno i iskreno vezan za život svoje nacije. On naprosto misli i osjeća kroz simbole, simbol mu je uvijek matoševski individualan, stvaralački impresivan, sugestivna slika doživljaja, ideje, zna biti i univerzalan kao u pjesmi "Jesenje veče", no redovno je povijesno i nacionalno determiniran Matoševim doživljajem kako svoje tako i narodne i društvene kobi. Tako mu je *zvono* simbol bure, trube, bune, ali i zlokobnog udesa: "S tornja sv. Marka još uvijek broji zvono kobne časove, kobne korake našeg narodnog pogreba": u pjesmi "Kod kuće" kroz "naša zvona bona" šapće vasiona o

ostatku ostataka Hrvatske; *križ* je u Matoševoj doživljajnosti hrvatske stvarnosti simbol životnih nevolja i stradanja nacije, "*Grabancijaš, stari, slavni đak*" - simbol nade i budućnosti narodne, *uska varoš* - simbol neizmjerne glupe perspektive, tjeskoće vremena koje je Matoša Europejca razapinjalo i lomilo na križ svojih strančarskih, grupaških politikantskih interesa i egoizama, a kojima je on s toliko prezira i poštenja odolijevao; *žena, majka* - simbol Kroacije, *jablan* - gorde veličajnosti i uspravnosti; *pejzaž hrvatski* - simbol duše hrvatske, *Kvaternik* - znak muževnosti, karakternosti, moralne snage i tako redom sve do one *željeznice* u "Notturnu" koju "guta već daljina", slutnja osobne i narodne kobi. Jest, sve kod Matoša poprima dublje simbolsko značenje: slika u cjelini ali i svaka riječ, svaki izraz, svaki pojam. Jeronim Kraljev o "Notturnu" piše:

"Jezovitošću nas sjeća na E. A. Poea ('Gavran'), a milieu-om na Baudelaire-ovu 'Sovu'. Jezovite slike, jezovite riječi, jezovite kadence - zvukovi jezoviti, boje jezovite i - teški, teški dojmovi: mlačna noć, s neba rosi mir, svjetlost trne, sipi mrak... Zagledao se ovdje Matoš u sebe i nazirući svoju kob, nije li težio nazrijeti sliku kobi čovječanstva".⁷

Pobuna na prilike, snažno rodoljublje, kult nacionalne energije, sve je to poznato i prije Matoša. No ono što je poeziji njegovoj osiguralo posebno mjesto u svijetu hrvatske rodoljubne lirske tradicije, to je moderna doživljajnost stare i poznate teme i moderni izričaj koji ne poznaje preradovićevisko-šenoinsko-harambašićevsku deklamaciju, retoriku i patetiku, uhodane i opće sheme stiha i ritma, što je više bio određen stilom navike i manire, konvencijama ukusa, nego nagonom stvaralačkog nadahnuća. Tako je pejzaž Matošev u poznatoj mu pjesmi "Kod kuće" izraz modernog duha i senzibiliteta europski obrazovana umjetnika, slika Matoševe bogate europske naobrazbe i kulture osjećanja, njegove simbolske poetike i simbolske doživljajnosti prirode i čovjeka i *naših ljudi i krajeva*. Matoševa pjesma "Kod kuće" sadržajno je složena i maštovita, istodobno pejzažna i rodoljubna, socijalna i misaona - doživljaj zavičajnog pejzaža kao duše narodne u prošlosti i sadašnjosti. Ljepota je ove pjesme u simbolskoj doživljajnosti i sugestivnoj snazi izričaja, magiji Matoševa lirskog govora i gipkoj liniji njegovih stihova, što se impresionistički spontano rađaju, šire i suzuju i slobodno raspoređuju u jednom širokom

⁷ Jeronim Kraljev, "A. G. Matoš - književnik koji je svugdje tražio poeziju", Zadarska revija, III. 1954, br. 2, str. 92-103.

rasponu ritma i blagozvučnih rima, asonanca i aliteracija, podjednako vedrih i baladičnih do disonantnog akorda tragične sudbine voljene domovine. Jest, široka naobrazba i kultura daju europsku dimenziju svemu što Matoš govori i stvara, pa tako i pjesmi "Kod kuće". Izrasla iz putopisne proze, za koju reče da ju je pisao krvlju i suzama, ona je i sama u znaku putopisnog teksta, njegove pejzažne, povijesne i kulturološke, socijalne, moralne i estetičke dimenzije, natopljena podjednako radosnim i tužnim osjećanjima pjesnika koji duboko u sebi osjeća i nosi zavičajne slike svoje domovine i sudbinski dijeli hrvatske povijesne nesreće i tmine, socijalne, kulturne i političke nedaće. Pjesma izvire iz duhovne snage Matoševe europske naobrazbe, njegove simbolske poetike i iz kulturno-povijesnog i društveno-političkog konteksta njegove domovine. Svojim simbolskim slikama i blagozvučnim stihovima ona kreativno svjedoči što znači stvaralački pripadati duhovnom zajedništvu jedne velike kulture kao što je francuska kultura, koja je uvijek obogaćivala naše nacionalno biće kada su se u nju uključivali slobodni i postojani stvaraoci kao što je bio A. G. Matoš. Duhovna snaga francuskog simbolizma oplemenjeno zrači iz svakog djelića ove bolno lijepe pjesme, pa u njoj ima i Baudelairea, i Barrèsea i Verlainea, a sve to izraženo kroz zvuk i lokalnu boju hrvatskog pejzaža.

Duša moja čaroban je kraj,
 Gdje jablan čuva gnijezda plemića,
 Gdje vjetar nosi lipe miris žut,
 I blage pjesme predvečernji sjaj.

Matoš se u pjesmi "Kod kuće" istovremeno oglašava kao regionalist i nacionalist, tradicionalist i modernist, romantik i realist, aristokrat i demokrat, Hrvat i Europejac, simbolist rijetkog dojma, nepomućene, čiste slike, kao pjesnik koji se zna izraziti kroz nijansu, boju, ton, melodiju, u skladnim sazvučjima samoglasnika i suglasnika, pa u pjesmi Matoševoj ima i ritma vjetra "Gdjē vjētar nōsī līpē mīris žut" i blagosti predvečernjeg smiraja: "I blāgē pjēsme pṛēdvečērnjī sjāj", socijalnog osjećaja za muke puka i arkadijskih ugodaja, artistsčkog sklada pjeva ptīcā, kosācā i zvōnā, i baresovski tužnog ritma stoljećima napaćene zemlje koja živi i diše tragikom svojih umova: *krasan kraj i krvav uzdisaj*, vedar po ljepoti svojih bregova, a krvav po tragici svojih sinova, vesela i tužna arkadija - kontrast kao temeljni stilski postupak sveukupnog Matoševa djela bitno je obilježio njegovu pjesmu "Kod kuće". Zavičajne se ljepote prepleću sa socijalnim, kulturnim i političkim mukama domovine, da bi se na kraju pjesme u kozmičkim razmjerima oglasila tragika Hrvatske. U prigušenoj i tromoj

trohejskoj strukturi širi se psalmički intonirana monotona pjesma naših zvona, majstorski sugerirana kroz vidljivo tamne i psihološki obojene vokale: "O, monotona naša zvona bona" / *O oooa aa oa oa* i igru riječi što na zlokobno ime Khuena Hèdervàryja sriču političku tragiku jedne zemlje pretvarajući tako povijesne izreke i politiku dana, kako reče Ivo Frangeš, u duboku poeziju.

O, monotona naša zvona bona,
 Kroz vaše psalme šapće vasiđna:
 Harum - farum - larum - hedervarum -
 Reliquiae reliquiarum!

Snaga je ove pjesme u bogatstvu asocijacija što ih u nama budi svojim simbolskim nabijenim smislom i ritmom. Spomen na Gupca, Gaja, Kovačića, "gnijezda plemića", propale plemenitaške dvore, stare Kegleviče i Oršiče hrabre, sve to budi u čovjeku mnoge asocijacije i oživljava mnoge povijesne slike kako u kontekstu Matoševa života i djela, tako jednako i u kontekstu stoljetnog pučkog stradanja što se tako krvavo zaustavilo u Krležinim kerempuhovski intoniranim "Baladama". Pejzaž kao duševno stanje, povijesno, kulturološki i sociološki determiniran i humaniziran kroz tajnu bol i krvav uzdisaj zemlje u Matoševoj se viziji po crti analogije i suglasja identificira s ljudima i njihovim sudbinama. Velika imena hrvatske povijesti i kulture životna su preokupacija A. G. Matoša koji je kroz njihovu tragiku i tugu vidika u našim tijesnim, zagušljivim, malograđanskim okvirima osjećao nesreću zemlje i naslutio svoju osobnu sudbinu čovjeka i stvarao. A za propale dvore, "gnijezda plemića", Matoš po crti svoga tradicionalizma i aristokratizma veže hrvatsku kulturu i junačku tradiciju, ali i osjećaj stida što ih napustiše potomci slavni predaka dok se u mizernoj sadašnjosti u njima bane uljezi, tuđinci bez duše za hrvatsku zemlju i njezinu tradiciju; romantiku prošlosti zamijenila je proza sadašnjosti, poeziju - hajneovska grimasa: "A kroz dvorski bršljan, rezedu i krin // *Ceri se Jevrejkin...*" Arkadijski krajolik, oblicima i motivima raskošan i maštovit: polje, žubor potoka, blagost brežuljaka, pitomost gajeva, ali prožet tragikom opustjelih dvorova i nesrećom pučkog življenja kroz stoljeća. Tako su se u Matoševoj viziji pejzaž - domovine na jedinstven način stopili aristokratizam pjesnikova duha i socijalno-patriotski osjećaj za stradanje puka i teška spoznaja o propasti domovine koju Matoš veže za zlokobno ime Khuena, simbola tiranije, socijalnih i političkih nedaća njegove Krocije i uzrokom njegove dezerterske sudbine. Sve se istovremeno stvaralački oglašava i nameće kao jedinstvena sinteza teme i ideje, ritma i slike, doživljava i izričaja.

Matoš je dosljedno provodio tu svoju simbolističku koncepciju života. Ona je bitno određena impresionističkom prirodom Matoševa pjesničkog bića, ali jednako tako i duhovnom snagom francuskog simbolizma, stvaralačkom sposobnošću pjesnika da senzibilitetom europski obrazovanog umjetnika u modernom duhu izrazi i oživi naše ljude i krajeve. Kad se 1908. vratio u Hrvatsku, Matoš je obilazio mnoga mjesta diljem drage mu domovine, evocirao povijesne događaje i heroizme, budio uspomene i naglašavao lekcije što ih čovjeku daje prošlost i grobovi predaka. Opjevao je Hrvatsko zagorje i dao obrasce najljepše putopisne proze u hrvatskoj putopisnoj literaturi, spuštao se i u kolijevku hrvatskog glagoljizma na čijim je izvorima nadahnuto oživio junačku i kulturnu povijest Senja, Trsata, Kastva, Grobnika, "gdje tako slatko kampanjaju večernja gorska zvona" i opjevao more naše što u "mainama i burama svojim", miru i nemiru nosi "sve simbole našeg tihog i burnog života, naše duše i bezgranične naše misli". Postao je tako pjesnik pitomog i burnog, herojskog pejzaža, uhvatio kontraste hrvatske zemlje i hrvatske duše poput slikara Račića, napačene i izmučene zemlje, gdje se narod stoljećima borio za pravde i pravice, otkrivajući na svojim hodočašćima sudbinsku srodnost između čovjekove duše i rodnog mu tla, svjestan činjenice da je taj "zakon privlačnosti... više nego fizički"...

Pjesnik Zagreba i Griča, živopisnog zagrebačkog pejzaža ("Zvono", "Pri svetom Kralju", "Gnijezdo bez sokola", "Kod kuće") i oštar opservator političkih prilika svoga vremena, kritik i satirik, anatom suvremenog hrvatskog društva ("1909.", "Stara pjesma", "Čuvar"), Matoš je svojim rodoljubnim i socijalnim osjećajem duboko nacionalan, i u tom smislu on organski pripada matici naše rodoljubne poezije 19. stoljeća, iako je on i tu našao svoje vlastite izvore za patriotske misli i zanose (Kvaternik, Zagreb, Katedrala, Grič svojom poviješću, Grabancijaš - hrvatski školarac, živopisni zagorski pejzaž, doživljaj malog grada kojim će se nositi i Miroslav Krleža itd.) dok je svojim izrazom i iskazom moderni umjetnik, esteta i artist europskog formata.

Moderni senzibilitet i simbolska doživljajnost daju njegovom poetskom izrazu artistsku, europsku dimenziju, iz čega logički slijedi zaključak: u kontekstu hrvatske rodoljubne lirike 19. stoljeća, i dalje sve do prvog svjetskog rata, Matoševa poezija znači europeizaciju hrvatskog lirskog izričaja, a to je nov kvalitet, pjesnicima 19. stoljeća nepoznat ili malo poznat, zaokret prema Europi, da se poslužimo Barčevim izrazom, svjesno Matoševo nastojanje da se sonetnom strukturom ispuni jedna

praznina u našoj književnosti i da naš poetski govor dostigne fakturu francuskog stiha krajem stoljeća, ali u kreativnom, plodonosnom smislu što ga ostvaruju samo istinski umjetnici kao što je A. G. Matoš.

Artistička vrijednost Matoševa izričaja određena je ritmom i kvotom njegova doživljaja, a ne stilom književne tradicije pa i njegove sonetne strukture imaju originalan vanjski oblik i unutarnju viziju koja se ostvaruje u dubokoj saživljenosti i sljubljenosti riječi, zvuka, slike. Matoševi stihovi oslobođeni su stilski stereotipnih i poznatih prizvuka rodoljubne lirike hrvatske 19. stoljeća, ali isto tako i strogih kriterija klasične sonetne strukture kakvu poznaje Petrarkina i Baudelaireova pjesma. Njegovi stihovi nisu ograničeni strukturom rečenice, ritmički su pokretljivi, čas govorni, čas glazbeni, poznaju i po nekoliko cezura, karakteristični trojni ritam i opkoraćenje, boju vokala, paralelizam rečenica i paralelizam glasova, što sve upućuje na zaključak da su stihovi Matoševi silabičko-tonske prirode, i to s velikim unutarnjim ritmičkim i izražajnim mogućnostima.

Rodoljubna lirika 19. stoljeća sva je u znaku vanjskog govora, deklamacije, retorike, dok je Matoševa sva u znaku unutarnjeg iskaza: na jednoj strani čitki, laki, jasni stihovi koji mame na recitiranje, na drugoj simbolički tamni, smislom i ritmom složeni i slojeviti; na jednoj strani kolektivne ideje, programski istupi, retorički patos, velika gesta, bučna riječ, kranjčevićevska akustika, komunikacija s publikom, masama narodnim, a na drugoj strani duboko osobni glas, osjećaj za glazbu i nijansu kao bitnim elementima izraza, simbolička metafora u kojoj se ideja preobražava u simboličku sliku; na jednoj strani duge stihovane forme, u zamamnoj lakoći građenja pune nekontroliranih misli i emocija, a nerijetko i papirnato rodoljublja, kao kod Harambašića, a na drugoj disciplinirano zgusnute sonetne strukture, određene proživljenim i oplemenjenim izričajem što sljubljuje u sebi tajnu stvaralačkog subjekta i boju i ton opjevanog objekta; na jednoj strani pjesnici - proroci, na drugoj građanski umjetnik, boem i individualist, esteta i artist, "naš prvi Parižlija" koji se dušom i srcem poklanja umjetnosti i živi životom kavane i udara temelje hrvatskoj boemiji na sablazan roditelja i sredine.

Jedini pjesnik 19. stoljeća koji je snažnim koracima prekoračio spomenute preradovićevsko - šenoinsko - harambašićevske okvire svoga vremena jest Silvije Strahimir Kranjčević. On je, kao i Matoš, u svojoj osobnoj sudbini sagledao sudbinu svoje zemlje i naroda svoga, i progovorio

istinskim glasom pjesnika koji nosi u sebi sve nemire i krize njegove buntovne i burne senjsko-uskočke prirode. Jest, Matoševe rodoljubne pjesme u znaku su modernog estetskog artističkog izraza i iskaza složene doživljajnosti suvremenog intelektualca i europski obrazovnog umjetnika kakav je bio u našim zatvorenim i zamagljenim prostorima A. G. Matoš na prijelazu stoljeća. "Stvaralac" ističe Jure Kaštelan, "koji je svoj nemir i svoju krv sahranio u ritmu, u snazi misli i otpornosti riječi, u stihu, u književnom izrazu, koji je dobio nedvosmislen i nezamjenjiv izraz - matoševski".⁸

*Mladen Dorkin: LA POÉSIE PATRIOTIQUE DE MATOŠ - UNE
SYNTHÈSE CRÉATIVE DE LA TRADITION ET DU
MODERNISME*

R é s u m e

Matoš a laissé dans sa poésie patriotique une synthèse de l'esprit croate avec l'esprit français; il a confirmé par la complexité de son expérience émotionnelle ainsi que de son style créateur ses principes sur le symbolisme et l'artisme. Il a du même coup confirmé sa poétique des correspondances, de la musicalisation, des couleurs des voyelles, tout cela en vivant la réalité croate dans le cadre d'idées barésiennes, harmonisées sa verve et tepérement de poète. Matoš reste, à l'en juger ses motifs et états d'âmes, profondément un poète national. Mais, vu ses tentatives de se servir de la poétique de la fin du siècle européen, il s'affirme comme Européen. Dans le présent travail l'auteur traite de la poésie patriotique de Matoš en nous démontrant dans quelle mesure sa poésie se révèle comme un syncrétisme insolite de la tradition et du modernisme où la note patriotique, dominante dans le lyrisme patriotique du XIXe siècle, est ennoblée et universalisée par la sensibilité subtile d'un Matoš européen.

⁸ Jure Kaštelan, *Živi Matoš, Izabrane pjesme*, MH, Zagreb, 1954, str. 86.